

DİMAŞK SELÇUKLU MELİKLİĞİ ŞEMSÜ'L-MÜLÜK DUKAK DEVRİ

(1095 - 1104)

ALİ SEVİM

1077/78 yılında kardeşi Sultan Melikşah tarafından fetihleri tamamlaması için *Suriye* ve *Filistin*'e atanan Tacüddevele Tutuş, *Arap Mirdas - oğulları* ailesinin elinde bulunan *Haleb* bölgesine egemen olmak amacıyla, büyük çabalar göstermişse de *Büyük Selçuklu İmparatorluğu* vasallarından *Musul Ukayl - oğulları beyliği emiri Şerefüddevele Müslim*'in kendi aleyhine, *Kuzey - Suriye*'deki öteki *Arap* unsurlarıyla birlikte harekete geçmesi sonucunda başarı kazanamamıştır. Bu sırada, *Orta - Suriye ile Filistin*'in yönetimini *Büyük Selçuklu imparatorluğu* adına elinde tutan emir *Atsız*, başkent *Dımaşk*'ta bir *Mısır - Fatimî* ordusu tarafından kuşatılıp sıkıştırılıyordu. *Fatimî* baskısına karşı koymada güçlük çeken *Atsız*, *Haleb* bölgesinde bulunan *Tutuş*'u yardıma çağırdı. *Tutuş*'un bu çağrıya uyarak ivedilikle *Dımaşk*'a gelmesi üzerine, *Fatimî ordusu Mısır*'a geri dönmek zorunda kaldı. *Dımaşk*'a giren *Tutuş*, kendisine karşı birtakım olumsuz eylemlere girişmesi sonucunda, emir *Atsız*'ı yayının kirişi ile boğdurmak suretiyle öldürtmüştür. Böylece o, *Atsız*'ın egemen olduğu *Kudüs*, *Dımaşk*, *Akkâ*, *Sur*, *Trablusşam*, *Yafa*, *Ariş*, *Taberiyye* gibi birçok *Suriye* ve *Filistin* kent ve yörelerinin yönetimini kolaylıkla elinde toplayarak *Suriye* ve *Filistin Selçuklu Meliki* olmuştu. Buna karşın başkenti *Musul* olmak üzere, *Kuzey - Suriye*'ye de yayılmakta olan *Müslim* ile egemenlik çatışması yapmak zorunda kalmıştı. *Tutuş*, bu çatışmada birçok *Arap* göçebe kabilelerine hükümrân olan *Müslim*'e karşı tam anlamıyla bir başarı kazanamamış ve dolayısıyla egemenlik alanını *Haleb* bölgesine değin uzatamamıştır. *Tutuş - Müslim* siyasal çekişmesinin sürmekte olduğu sıralarda, *Anadolu Selçuklu* hükümdarı *Süleyman-Şah*, çağrı üzerine, *Bizans* egemenliğinde bulunan *Antakya*'yı feth ederek *Haleb* kapılarına dayanmıştı. Bu durum, *Suriye* egemenliği için sürüp giden sözkonusu çatışmayı daha da kritik bir hale sokmuştur. Yani *Süleyman-Şah*'ın *Kuzey-Suriye*'ye girişi, *Tutuş*'tan daha çok, *Haleb*'e egemen olarak *Antakya*'dan yıllık vergi almakta olan *Müslim*'i kuşkulandırdığı için, bu *Arap* emiri, *Süleyman-Şah*'ın ilerleyişini

durdurmak amacıyla harekete geçmek gereğini duymuştur. Sonunda her iki taraf arasında *Amik* ovasında *Kurzâhil* yakınlarında yapılan savaşta (Haziran 1086) Süleyman-Şah yenilmiş ve savaş alanında kalmıştır. Bu sırasında öldürülmüştür. Bu savaşın en önemli sonucu, Müslim'in *Mezopotamya*'dan başka *Suriye* ve hattâ *Filistin*'e değin yayılma amacı güden egemenliğinin kesin bir biçimde önüne geçilmiş olmasıdır. Müslim'in böylece ortadan kaldırılmasından sonra Tutuş, egemenlik alanını genişletme yolunda daha etkili eylemlerde bulunmuşsa da bu kez, *Heleb*'i birkaç kere sıkıştıran Süleyman-Şah'ı karşısında bulmuştur. Artık kaçınılmaz bir duruma gelen *Haleb* yakınlarındaki bir savaş sonunda (Haziran 1086) Süleyman-Şah yenilmiş ve savaş alanında kalmıştır. Bu savaş sonunda Tutuş, uzun bir süreden beri arzu ettiği "*Kuzey - Suriye*'nin biricik hâkimi" durumuna geçmiştir. Fakat bu hal pek uzun sürmedi. Çünkü imparatorluğun vasalları arasında ortaya çıkan *Kuzey - Suriye*'deki bu buhran ve huzursuzluğa son vermeyi kesinlikle planlaştırmış olan Sultan Melikşah'ın müdahalesi sonucunda Tutuş, yeniden *Dımaşk*'a çekilmek zorunda kalmıştır. Melikşah, *Kuzey - Suriye*'yi, yeniden herhangi bir buhranın ortaya çıkmaması için, beraberinde bulunan devletin deneyimli ve işbilir emirlerinden Ak - Sungur'u *Haleb*'e, Yağlı-Sıyan'ı *Antakya*'ya ve Bozan'ı da *Urfa*'ya vali atamak suretiyle, adıgeçen bölgeyi doğrudan doğruya *Büyük Selçuklu imparatorluğunun* yönetimine bağlamıştır. Böylece, *Suriye* ülkesi, Tutuş'un egemenliğinde bulunan *Orta - Suriye (Filistin'le birlikte)* ile, yönetimi *Büyük Selçuklu imparatorluğuna* bağlanan *Kuzey - Suriye* olmak üzere, iki yönetim bölümüne ayrılmış oldu.

Genel olarak *Suriye* ve *Filistin*'de *Selçuklu* egemenliğinin kurulmuş olduğu 1089 yılında *Mısır - Fatimileri*, bu iki ülkeyi geri alma harekâtına giriştiler. Yetenekli Fatimî veziri Bedrülcemalî, Nasruddevle el-Cüyûşî kumandasında gönderdiği oldukça kalabalık bir ordu, kısa zamanda *Sur*, *Sayda*, *Cübeyl*, *Baalbek* kent ve kalelerini işgal etmiş ve *Suriye Selçuklu* başkenti *Dımaşk*'ı da kuşatıp sıkıştırmaya başlamıştır. İşgal edilen şehirlere derhal *Fatimî* valileri atandıktan başka camilerde de şii hutbesi okutulmaya başlanmıştır. *Fatimilerin* bu askerî harekâtı ve işgalleri üzerine Tutuş, emir Ak-Sungur, Yağlı-Sıyan ve Bozan ile birlikte *Fatimilerin* eline geçen kent ve kaleleri kurtarma yolunda karşı harekâta girişmişse de *Ak-Sungur* ile anlaşmazlığa düşmesi nedeniyle başarıya ulaşamamıştır.

Sultan Melikşah'ın ölümü üzerine (25 Kasım 1092), Büyük Selçuklu imparatorluğunda ciddi buhranlar ortaya çıkmış ve dolayısıyla bunun etkileri *Suriye Selçuklu* devletinde de kendini göstermiştir. Şöyleki: Tutuş, *Büyük Selçuklu* devleti sultanı olmak için büyük çabalar harcadı. O, egemenliği

altında bulunan ve fakat *Fatımlerin* eline geçen bir kısım kent ve yörelerinin kurtarılmasına girişmeyerek saltanat iddiasıyla harekete geçti. Kısa zamanda *Kuzey - Suriye, Musul, Elcezire, Diyarbekir, Azerbeycan* şehir ve bölgelerini egemenliği altına almayı başardı. Fakat beraberinde bulunan emir Ak-Sungur ve Bozan, saltanatın öteki iddiacısı Berkıyaruk'un hizmetine girdiler. Bu iki işbilir emirin askerleriyle birlikte kendi saflarından ayrılması üzerine, saltanat mücadelesini sürdürmede kendini güçsüz bulan Tutuş, *Suriye*'ye dönüp ordusunu takviye ettikten sonra *Haleb* ve *Urfa*'da bu kez Berkıyaruk adına yönetime başlayan Ak-Sungur ve Bozan'ı bir savaş sonunda (Mayıs 1094) ağır bir yenilgiye uğratarıp her ikisini de öldürdükten sonra yeniden *Diyarbekir* üzerinden *Azerbeycan*'a yöneldi. Vefat eden Sultan Melikşah'ın karısı Celâliye Terken Hatun ile de işbirliği yapan Tutuş, *Rey* ve *Hemedan*'ı işgal etti. Fakat öte yandan devletin ileri gelen emirleri tarafından Sultan olarak tanınan yeğeni Berkıyaruk ile *Rey* yakınlarında *Taşlı* köyünde yaptığı savaşta (26/Şubat 1095) yenilmiş ve savaş alanında öldürülmüştür. Tutuş'un ölümünden sonra *Suriye*'de, oğulları Rıdvan ve Dukak tarafından, birisi *Haleb*'de, ötekisi de *Dımaşk'ta* olmak üzere iki *Selçuklu Melikliği* kurulmuştur. Biz bu yazımızda Dukak tarafından kurulan *Dımaşk Selçuklu Melikliğini* incelemeye çalışacağız.

I.

MELİKLİĞİN KURULUŞU

Suriye Selçuklu meliki Tacüddevele Tutuş, Süleyman-Şah'ın ölümüyle sonuçlanan savaşa girişmesi ve bir buhrana neden olması dolayısıyla kendisine sonderecede kızgın bulunan kardeşi Sultan Melikşah'ın gönlünü alıp yeniden teveccühünü kazanmak amacıyla olsa gerek, oğlu Ebû Nasr Şemsü'l-mülûk Dukak'ı, ikinci kez hilâfet başkenti *Bağdadı* ziyaret etmekte olan (1092 sonları) sultana göndermiş ve onun kızlarından birisiyle nişanlamıştı. Fakat bir süre sonra sultanın *Bağdad*'da ölümü üzerine¹, Dukak, sultanın karısı Terken Hatun ve oğlu Mahmud ile birlikte imparatorluk başkenti *İsfahan*'a gitmişti. Daha sonra gizlice Terken Hatun'dan ayrılan genç Dukak, *Selçuklu* saltanatının kuvvetli müddeisi Berkıyaruk'a gelerek onun hizmetine girmişse de saltanat sorununda babasıyla hasım duruma düşmesi dolayısıyla ondan da

¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. İ. Kafesoğlu, *Sultan Melikşah devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu* (İstanbul 1953), s. 206 vd.; O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti* (Ankara 1965), s. 159-160.

aynı olarak babasına katılmış ve *Rey* savaşında babasının yanında yer almıştır². Fakat savaşta Tutuş'un yenilip öldürülmesi üzerine Dukak, babasının memlûk emirlerinden Ay-Tigin el-Halebî ve bir askerî birlikle savaş alanından sağ-salim uzaklaşarak *Diyarbakir* üzerinden *Haleb*'e gelmeyi başardı. Bu sırada, ağabeyi Fahrü'l-mülûk Rıdvan, babasının çağrısı üzerine, bir orduyla birlikte savaşa katılmak için *Dımaşk*'tan hareketle *Haleb* yoluyla *Fırat* ırmağı üzerindeki *Âne* kasabasına geldiği zaman, babasının bozgunu ve öldürüldüğü haberini alınca ivedilikle *Haleb*'e gelip hiç bir muhalefetle karşılaşmadan babasının yerine *Suriye* ve *Filistin Selçuklu Meliki* olmuş bulunuyordu³. Genç Dukak, Rıdvan'ın yanında ve koruması altında *Haleb*'de oturmaya başladı. Fakat çok geçmeden, *Dımaşk*'ta kale ve kenti Tutuş adına nâip sıfatıyla hâlâ elinde bulunduran Hâdim Sav-Tigin tarafından, gelip babasının yerine yönetimi ele almak üzere, davet edilmesi sonucunda, *Haleb*'den büyük bir gizlilik içinde ayrılmış ve gece, gündüz yol almak suretiyle *Dımaşk*'a hareket etmiştir. Kardeşinin bu anlamlı kaçışını haber almakta gerçekten geç kalmış bulunan melik Rıdvan, onu yakalatmak amacıyla arkasından bir kaç atlı göndermişse de Dukak'ı ele geçirmek mümkün olmamıştır. Öte yandan *Dımaşk*'a ulaşan Dukak, Hâdim Sav-Tigin tarafından karşılanmış ve bütün askerî birlik ve kumandanlarının onayı ile babasının yerine *Dımaşk* tahtına oturmuştur. Kaynaklarda açıklık ve kesinlik yoksa da emir Sav-Tigin'in, melikliğin bütün işlerini yönetme yetkisine tek başına sahip olduğunda hiç kuşku olmadığı kanısındayız. Ayrıca *Dımaşk*'ta şihne (askerî vali) olarak Sâlâr Hısnüddevele Bahtiyar ve yerli muhafız (*ahdâs*) komutanı olarak da Eminüddevele Ebu'l-Muhammed b. es-Sufi bulunuyorlardı. Böylece Rıdvan tarafından kurulan *Haleb*'den başka *Dımaşk*'ta da yeni bir *Selçuklu Melikliği* kurulmuş oldu⁴. Görüldüğü üzere, Tacüddevele Tutuş tarafından *Suriye* ve *Filistin*'de kurulan *Selçuklu* devleti, onun

² İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi'l-tarih* (Tornberg yay. Tıpkı basımı, Beyrut 1966), X, 247. İbnü'l-Adim (*Zübdetü'l-Haleb min Tarihi Haleb*, yay. S. ed-Dehhân, *Dımaşk* 1954) II, 130), Tutuş'un *Rey* savaşından önce *Diyarbakir* bölgesini feth ettikten sonra, oğlu Dukak ile ona atabek yaptığı Tuğ-Tigin'e verdiğini, fakat Dukak ile ona atabek yaptığı Tuğ-Tigin'e verdiğini, fakat Dukak'ın atabeği ile birlikte *Rey* savaşına katıldığını belirtmiştir.

³ Bu konuda özel bir araştırma için bk. A. Sevim, *Haleb Selçuklu Melikliği. Fahrü'l-mülûk Rıdvan Devri* (Selçuklu Araştırmaları Dergisi, II, 1970), s. 1-66.

⁴ İbnü'l-Kalânisi, *Zeylû Tarihi Dımaşk* (Yay. H. F. Amëdroz, Leyden 1908) s. 130; *Zübdetü'l-Haleb*, II, 120-121; *el-Kâmil*, X, 248; *Vülâtu Dımaşk fi Ahdî's-Selçukt* (İbn Asâkir'den seçmelerle yay. S. el-Müneccid, 2 baskı, Beyrut 1975), s. 19; Azimî, *Tarih* (Karamustafa Paşa Ktp. Nr. 398), s. 88b; İbnü'l-Ezrak, *Tarihu Meyyâfarikin ve Âmid, Tarihu'l-Fârikt*, ed-Devletü'l-Mervaniyye (Yay. B. A. Avad, Kahire 1959), s. 245.

ölümünden sonra, başkentleri *Haleb* ve *Dımaşk*'ta olmak üzere, iki kol halinde devam edecektir. Bununla birlikte büyük evlâd olarak Melik Rıdvan, kardeşi Dukak'ın, devletin eski başkentinde kurduğu melikliği tanımayarak, başta *Suriye* ve *Filistin* olmak üzere, babasının egemen olduğu bütün memleketleri yalnız kendi yönetimi altında görme planlarını uygulamak için birçok kez askerî ve siyasal girişimlerde bulunmuş ise de hiç birisinde başarılı bir sonuca ulaşmamıştır⁵.

Melik Dukak'ın *Dımaşk*'ta tahta geçmesi ve burada bir *Selçuklu Melikliği*ni kurmasından çok geçmeden sonra Mu'temedüdevle Zahirüddin Ebû Mansur Tuğ-Tigin b. Abdullah'ın Dukak'ın hizmetine girdiğini görüyoruz. Emir Tuğ-Tigin, genç yaşlarında Tutuş'un hizmetine girerek yeteneği, doğruluğu, sadakati, iyi yöneticiliği, adaleti ve iyi davranışları sayesinde, onun ileri gelen büyük emirleri arasına girmeyi başarmış ve *İspehsâlâr* ünvanına sahip olmuştur. Hattâ Tuğ-Tigin, Tutuş'un sonderecede güven ve takdirini kazanması dolayısıyla, onun yokluğu sırasında *Dımaşk*'ta nâiblik görevini bile yürütmüştür. Onun her yönüyle değerli ve deneyim sahibi bir emir olması nedeniyle Tutuş, onu, 486 ortalarında (1093) *Meyyâfarikin (Silvan)* valiliğine atayarak oğlu Dukak'ın atabeği yapmıştır⁶. Tutuş'un saltanat çatışmasının son evresinde Berkyaruk ile yaptığı ve yenilip öldürülmesiyle sonuçlanan savaşta beraberinde bulunan bazı emirlerle birlikte Tuğ-Tigin de tutsak alınarak hapse atılmıştı. Fakat çok geçmeden Tuğ-Tigin, emir Adabüddevele Abak, Yağlı-Sıyan ve öteki ilerigelen emirlerle, daha önce Tutuş tarafından tutsak alınarak *Haleb* kalesine hapse atılan emir Gürboğa ve kardeşi Altun-Taş'ın Melik Rıdvan tarafından serbest bırakılmasına karşılık Sultan Berkyaruk'un buyruğu ile salıverilmeleri üzerine, *Suriye*'ye gelmişlerdir (Şaban 488 = Ağustos/Eylül 1095). Atabek Tuğ-Tigin, doğal olarak *Haleb* meliki Rıdvan'ın hizmetine girmeyerek esasen atabeği bulunduğu ve *Dımaşk*'ta ayrı bir *Selçuklu Melikliği*ni kuran Dukak'ın yanına gelip hizmetine girmeyi yeğlemiştir. Tuğ-Tigin, başta melik Dukak olmak üzere, *Dımaşk'ta kent şihnesi* Hısnüddevele Bah-tiyar ve melikliğin ileri gelen askerî ve sivil erkânı tarafından sevgi ve saygıyla karşılanmıştır. Atabeği Tuğ-Tigin'in tutsaklıktan kurtulup sağ salim gelişine sonderecede sevinen melik Dukak, melikliğin bütün işlerinin

⁵ Bu konuda ayrıntı için bk. A. Sevim, adıgeç. Makl.

⁶ *Zeylû Tarihi Dımaşk*, s. 131; *Tarihu Meyyâfariki ve Âmid*, s. 236-37, 239; *Zübedetü'l-Haleb*, II, 120; İbn Şeddâd, *el-A'lakü'l-hazire fi Zikri ümerâi ş-Şam ve'l-Cezire* (Yay. Yahya Abbâre, cüz III, kısım 1, Dımaşk 1978), s. 398; İA. "Tuğ-Tigin" mad.

yönetimini ona teslimde hiç bir duraksama ve sakinca görmedi. Böylece, daha önce kendisine aynı görev verilen Sav-Tigin de ikinci planda bırakılmış oldu. Bununla birlikte çok geçmeden, Tutuş'un nâibi sıfatıyla *Dımaşk* ve kalesinin korunması görevini yürüten ve onun ölümünden sonra da Dukak'ın *Dımaşk Selçuklu melikliği* tahtına geçmesinde birinci derecede rol oynayan ve Tuğ-Tigin'in gelmesiyle ikinci plana itilen Sav-Tigin'in yönetiminde herhangi bir olumsuz eylemlere girişmesini önlemek amacıyla olsa gerek, bertaraf edilmesi planlanmıştır. Melik Dukak, atabeği Tuğ-Tigin ve melikliğin öteki ilerigelen askerî ve sivil erkânının birlikte verdikleri karar uyarınca Sav-Tigin öldürülmek suretiyle bertaraf edilmiştir. Böylece Tuğ-Tigin, melikliğin bütün işlerinin yönetimini tek elinde toplamış ve ayrıca Melik Rıdvan'ın atabeği Cenahüddeve Hüseyin'in Rıdvan'ın annesiyle evlendiği gibi, Melik Dukak'ın dul annesi Safvetülmülk Hatun ile de evlenerek iktidarını akrabalık yoluyla daha da kuvvetlendirmeyi başarmıştır⁷. Böylece *Haleb* ve *Dımaşk Selçuklu* melikliklerinin yönetimleri, atabeklerin ellerinde toplanmış ve aşağı - yukarı birbirine benzer birer yönetim biçimi kurulmuştur.

Tuğ-Tigin'in *Dımaşk Selçuklu Melikliğinin* yönetimini eline almasından çok geçmeden (1095) saltanat çatışmasında Tutuş'a daima sadık kalıp ondan hiç ayrılmamış olan *Antakya* valisi Yağ1-Sıyan, Rıdvan tarafından övey babası Cenahüddeve'nin tam yetki ile *Haleb* işlerini yönetmeye atanmasına karşı çıkmış ve özellikle Rıdvan'ın Urfa kuşatmasından⁸ sonra Cenahüddeve ile olan anlaşmazlığı çok gergin bir duruma gelmişti. Kuşkusuz Cenahüddeve'nin etkisiyle melik Rıdvan'ın *Haleb Melikliğindeki* ıkta alanları oldukça daraltılan emir Yağ1-Sıyan, vezaretten azledilen Ebu'l-Kasım el-Hârezmî ile birlikte önce *Antakya*'ya, daha sonra da *Dımaşk*'a giderek Rıdvan karşı Dukak hizmetine girmiş ve hattâ Tutuş'un *Haleb* veziri Ebu'l-Kasım'ı bu kez Dukak'ın vezirliğine atamasını sağlamıştır. Tutuş'un değerli ve işbilir emirlerinden olan ve *Antakya*'yı elinde bulunduran Yağ1-Sıyan'ın melik Dukak'ın yanında yer alması, *Haleb* melikliği için ciddi bir durum yaratmış olmalıdır ki, bunun bir sonucu olarak Rıdvan, bu sıralarda *Suruç* emiri bulunan ve çok sayıda *Türkmen* kuvvetlerini buyruğu altında tutan Artuk-oğlu Sökmen'i kendi hizmetine almak zorunluluğunu duymuştur⁹.

⁷ *Zeylü Tarihi Dımaşk*, s. 131; *Zübdetü'l-Haleb*, II, 130-32; *el-Kâmil*, X, 248; Azimi, 198a, 1A. "Tuğ-Tigin" mad.

⁸ *Urfa* kuşatması ve sonraki olayların ayrıntısı için bk. A. Sevim, adigeç. Makl., s. 6 vd.

⁹ *el-Kâmil*, X, 248; *Zübdetü'l-Haleb*, II, 123-24.

2.

DUKAK-RİDVAN ÇATIŞMALARI

Melik Rıdvan, babasının ölümünden sonra Tu tuş'a bağlı bütün askerî ve mülkî erkânın onay ve yardımlarıyla *Haleb*'i başkent seçerek orada *Suriye ve Filistin Selçuklu Melikliği* tahtına oturmuştu. Fakat öte yandan melikliğin eski başkenti olan *Dımaşk*'taki Tu tuş'un nâibi ve ileri gelen emîrleri, Rıdvan'ın *Haleb*'e yerleşip babasının yerine melik olmasına pek yandaş görünmüyorlardı. Bunun bir sonucu olarak *Dımaşk*'ta kurulacak melikliğin yönetimini tekelinde tutmayı planladığını gördüğümüz hâdim Sav-Tigin'in büyük çabalarıyla *Dımaşk*'ta *Selçuklu* melikliği kurulmuştu. Daha önce, babasının elinde tuttuğu bütün memleketlerin egemenliğini yalnız kendi uhdesinde toplama amaç ve siyasetini güden melik Rıdvan, kendisinden habersiz olarak kurulan *Dımaşk Melikliğine* doğal olarak razı olmamış, *Elcezire* ve *Doğu - Anadolu*'ya yaptığı gibi, *Dımaşk*'ı da kendi egemenliğine almak amacıyla, birkaç kez askerî ve siyasal girişimlerde bulunmuştur. Bu cümleden olarak Rıdvan, beraberinde atabeği Cenahüddevle Hüseyin, daha önce hizmetine girdiğini gördüğümüz Artuk-oğlu Sökmen, emîr Vessâb, emîr Adabüddeve Abak gibi kendisine sadık emîrler olduğu halde, ordusuyla birlikte *Haleb*'den hareketle 1096 yılında, Melik Dukak'ın, atabeği Tuğ-Tigin, emîr Yağ-Sıyan ve Artuk-oğlu İlgazi ile birlikte kentte bulunmadığı¹⁰ bir sırada *Dımaşk*'ı kuşattı. Fakat Rıdvan, az bir kuvvetle kendisine karşı direnen mahsurlarla yapılan çarpışmalar sırasında, adı belirlenemeyen bir hâcibinin surlardan atılan bir mancınık taşıyla ölümü, ayrıca Dukak ve beraberindeki emîrlerin de kuvvetleriyle birlikte *Dımaşk*'a yaklaşmakta olduğu haberi üzerine, kuşatmadan vazgeçerek *Haleb*'e dönmüştür.

Dımaşk'ı kesinlikle *Haleb* melikliğine bağlamak isteyen melik Rıdvan, sözkonusu bu başarısız kuşatma harekâtından sonra Aralık/Ocak 1096 tarihinden *Dımaşk* üzerine ikinci kez sefer hazırlıklarına başladı. Fakat melik Dukak'ın hizmetinde ve dolayısıyla müttefiki durumunda bulunan ve Rıdvan'ın bütün eylemlerini yakından izlediği anlaşılan Antakya valisi Yağ-Sıyan, kuvvetleriyle birlikte ivedilikle *Dımaşk*'a gidip durumu Dukak'a bildirdi. Bunun üzerine Dukak ve Tuğ-Tigin, daha henüz Rıdvan gelmeden kentte geniş savunma önlemleri almıştır. Öte yandan kuvvetleriyle birlikte *Dımaşk* önlerine gelen Rıdvan, kent surlarının

¹⁰ Kaynaklarda herhangi bir kayıt olmamakla birlikte melik Dukak'ın melikliğin ilerigelen emîrleriyle bir sefere çıkmış olması mümkündür.

sağlam ve dayanıklı oluşundan başka, Yağ1-Sıyan'ın da kardeşine katılması dolayısıyla kenti kuşatma cesaretini dahi gösterememiştir. O, biraz önce *Fatımiler* tarafından ele geçirilen *Kudüs*'ü geri almak için giriştiği ilk askerî harekâtının başarısızlığa uğraması üzerine, *Haleb*'e dönmeye karar verdi. Bu arada *Dukak*, *Tuğ-Tigin* ve *Yağ1-Sıyan*, *Dımaşk* melikliğine ait toprakları yağma eden *Haleb* kuvvetlerini yakından izleyerek *Rıdvan* ve kuvvetlerini sür'atle *Haleb*'e dönmek zorunda bırakmışlardır¹¹.

Yukarıda görüldüğü üzere, babasının kurup geliştirdiği *Suriye* ve *Filistin* Selçuklu Melikliğinin bütün egemenliğini kendi üzerinde toplamayı siyasal amaç edinen *Rıdvan*, hasımları durumunda bulunan kardeşi *Dımaşk* meliki *Dukak* ile onun müttefiki ve *Haleb* melikliğinin yakın komşusu olan *Antakya* valisi *Yağ1-Sıyan*'a karşı birkaç kez askerî harekâta girişmiş, başarılı *Antakya* saldırıları yanında, *Dımaşk*'a karşı belirli bir üstünlük ve zafer kazanamamıştı. Bununla birlikte *Rıdvan*, bu kez, önce yakın hasmı *Yağ1-Sıyan*'ın yönetimindeki *Antakya*'yı istilâ ve feth edip daha sonra da zayıf duruma düşeceğini umduğu *Dımaşk* üzerine baskıların sürdürmek niyetinde idi. Bu amaçla o, *Antakya* üzerine saldırı hazırlıklarına başladı. İşte bu sırada *Rıdvan*'ın bütün hareketlerini yakından izlediğinde hiç kuşku olmayan emir *Yağ1-Sıyan*'ın, hizmetinde bulunduğu ve bu itibarla müttefiki durumunda olan melik *Dukak* katında girişimlerde bulunması sonucunda olsa gerek, *Dukak*'ın savunmayı bırakıp *Haleb* melikliğine karşı saldırı durumuna geçtiğini görmekteyiz. Melik *Dukak*, beraberinde *Tuğ-Tigin*, *İspehbud Sabave* ve çok geçmeden de doğal olarak kuvvetleriyle kendilerine katılan *Yağ1-Sıyan* ile birlikte harekete geçerek *Haleb* melikliğine ait topraklara saldırıya geçtiler. Bunun üzerine melik *Rıdvan*, beraberinde, veziri *Cenahüddevle*, *Artuk-oğlu Sökmen* ve bu arada yardımını sağladığı *Sümeysat* emiri *İlgazi-oğlu Süleyman* olduğu halde, kalabalık bir orduyla harekete geçerek *Dımaşk* melikliği kuvvetlerini 22 Mart 1097 tarihinde *Kınnesrin*'de karşıladı. Yapılan savaş sonunda *Dukak*'ın kuvvetleri ağır bir yenilgiye uğrayarak *Dımaşk*'a çekilmek zorunda kaldılar. Böylece *Rıdvan*, *Dımaşk* melikliği üzerinde tam bir üstünlük kazandığı gibi, yakın komşusu ve hasmı emir *Yağ1-Sıyan*'ı da etkisiz bir durumu getirmeyi başarmış oldu¹²

¹¹ Bu konuda ayrıca bk. A. Sevim, adgeç. Mkl., s. 10 vd.

¹² Bu sefer hakkında da ayrıca bk. göst. yer, s. 14 vd.

3.

MELİK DUKAK'IN ANTAKYA'YA YARDIM
SEFERİ

Haçlıların Urfa'yı işgal ile burada bir kontluk kurmalarından (10 Mart 1098) sonra *Antakya*'ya yürümleri üzerine, kent valisi emir Yağ1-Sıyan, başta metbûu *Büyük Selçuklu* devleti sultanı Berkıyaruk olmak üzere, *Elcezire* ve *Suriye*'deki *Selçuklu* vasalı melik ve emirlere, *Antakya*'ya yardıma gelmelerini bildirdi. Bu cümleden olarak kendisine de yardım çağrısı gelen Dukak, kuvvetleriyle birlikte, beraberinde atabeği Tuğ-Tigin ve bazı kumandanlar olduğu halde, *Dımaşk*'tan hareket etti. Melik Dukak, beraberinde Yağ1-Sıyan'ın oğlu Şemsüddeve olduğu halde, *Humus*'ta kuvvetleriyle kendilerine katılan ve melik Rıdvan'ın hizmetinden ayrılarak burada küçük bir beylik kuran Cenahüddeve ile birlikte hareketle *Antakya*'ya gitmek üzere, *Şeyzer* yakınlarına gelip konakladılar. Dukak ve beraberindeki kuvvetler, biraz önce *el-Bâre*'yi ele geçirmiş olan *Haçlıların* bir kısım kuvvetleri üzerine ani bir saldırıya geçerek onları geri çekilmek zorunda bıraktılar (Muharrem 491 = Aralık/Ocak 1097/98). Fakat yöresel olarak kazanılan bu başarıdan çok geçmeden Dukak, Tuğ-Tigin ve Cenahüddeve, asıl *Haçlı* kuvvetlerinin sayıca kendilerinden çok fazla olmaları nedeniyle, *el-Bâre* yörelerinden çekilmek zorunda kalmışlardır¹³.

Haçlıların Antakya'yı kuşatmaya girişmeleri üzerine kent valisi Yağ1-Sıyan'ın da başvurusu sonucunda sultan, Berkıyaruk'un buyruğu ile *Haçlılara* karşı düzenlenecek bir mücadele için başkumandan atanan imparatorluğun *Musul* valisi emir Gür-Boğa, bütün hazırlıklarını tamamladıktan sonra *Urfa*'yı *Haçlı* kontluğundan geri almak amacıyla harekete geçti. Sultanın çağrısı gereğince cihat seferine katılacak olan *Elcezire* ve *Suriye* emir ve melikleri ise asıl Gür-Boğa'nın kuvvetlerine *Mercü Dâbık*'ta katılacaklardı. Bu cümleden olarak melik Dukak ve atabeği Tuğ-Tigin, *Dımaşk* kuvvetleriyle hareket etmiş, daha sonra kendilerine, *Humus* emiri Cenahüddeve, melik Rıdvan'dan ayrılıp Dukak'ın hizmetine henüz giren Artuk-oğlu Sökmen ve beraberinde bir kısım Arap askeri olduğu halde, eski *Haleb* hükümdar ailesi *Mirdas-oğullarından* Vessâb katılmışlardır; ancak melik Rıdvan, bu sefere katılmayıp bir miktar kuvvet göndermekle yetinmiştir. Melik Dukak'ın başında bulunduğu kuvvetler, *Tellü Mennes*'e geldikleri zaman kent halkının *Haçlılara* mektup göndererek

¹³ *Zeylü Tarihi Dımaşk* s. 134; *Zübdetü'l-Haleb*, II, 131-32; *el-A'lâk*, s. 403 (Burada Al-Taş yerine İlyas kaydedilmiştir).

onları *Suriye*'ye yürümelere hususunda teşvik ettikleri ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine kente karşı tedib harekâtına girişilerek şiddetle kuşatılmaya başlandı. Fakat çok geçmeden Dukak, savunma savaşı yapmayan halka ceza olarak belli bir miktar kesim kestirmiş, ancak bir kısmı sonradan ödenmesi kararlaştırılan para için rehineler alınmıştır. Dukak bunları *Dımaşk*'a göndermiştir. *Tellü Mennes*'in tedib harekâtından sonra *Suriye* ordusu, kuzey yönünde yoluna devam ederek *Mercü Dabık*'a gelmiş ve bu sıralarda başarısız *Urfa* kuşatmasını bırakıp buraya gelen Gür-Boğ'a'nın ordusuyla birleşerek (Mayıs 1098 sonu) *Antakya* yönüne hareket etmişlerdir¹⁴. Selçuklu ordusu 9 Haziran 1098 tarihinde *Antakya* önlerine geldiği zaman iç - kale dışında kent, *Haçlılar* tarafından işgal edilmiş bulunuyordu. Gür-Boğ'a, bir yandan *Haçlıları* kuşatırken, bir yandan da içkalede hâla direnen Yağlı-Sıyan'ın oğlu Şemsüddevl'e yardımcı birlikler göndermiştir. Böylece iki yönden savaşmak zorunda bırakılan ve kent içinde sıkışık kalan *Haçlılar*, gerçekten ciddi ve tehlikeli bir durumu düşmüşlerdi. *Antakya*'nın dağ yönünde konaklayan *Selçuklu* ordusu, emir ve kumandanların tavsiyesi üzerine, ovaya inerek orada karargâhlarını kurmuşlar ve kuşatmayı bu kez bu yönden sürdürmeye başlamışlardır. Fakat bütün bunlara karşın *Selçuklu* ordusunda tam bir birlik ve ahengin mevcut olduğu söylenemez. *Selçuklu* ordusunun başkumandanlık görevini yürüten Gür-Boğ'a, savaşı *Antakya* ovasında yapmak üzere *Haçlıların* kent dışına çıkmalarına izin vermesi sonucunda, bu nedenle, kendisine kırım ve küskün kumandanlarla birlikte yaptığı meydan savaşında kesin bir yenilgiye uğramaktan kurtulamamıştır. Melik Dukak savaşı sürdürmeyen öteki emirler gibi, Sökmen ve Cenahüddevl'e ile birlikte kuvvetlerinin başında olduğu halde, hiç bir çarpışmaya girmeden savaş alanını terk edip *Dımaşk*'a dönmüştür. Böylece Dukak'ın *Haçlılara* karşı giriştiği *Antakya* harekâtı da başarılı olmadan sona ermiş oldu¹⁵.

4.

DUKAK'IN DİYARBEKİR SEFERİ

Daha önce değinildiği üzere, Tacüddevl'e Tutuş, sultan Melikşah'ın ölümünden sonra Berk yaruk'a karşı saltanat mücadelesine başladığı sıralarda, *Kuzey - Suriye* ve *Musul* bölgelerini itaat altına aldıktan sonra *Diyarbakir* bölgesine gelerek burasını da egemenliğine almış, *Meyyâfarikin*'i, bölgeye vali olarak atadığı oğlu Dukak'a atabek yaptığı

¹⁴ *Zübdetüil-Haleb*, II, 133.

¹⁵ Bu konuda ayrıntı için bk. A. Sevim, adigeç. Mkl, s. 27 vd.

Tuğ-Tigin'e ikta etmişti. Fakat *Rey* savaşında tutsak alınıp hapse atılan, daha sonra salıverilen Tuğ-Tigin, *Meyyâfarikin*'e emir Şemsüdevle Altaş'ı olarak ¹⁶ bıraktıktan sonra *Dimaşk*'a gelip Dukak'ın hizmetine girmişti. Tuğ-Tigin'in buradan ayrılmasından sonra *Diyarbakir* bölgesi, *Büyük Selçuklu imparatorluğuna* tâbi olan çeşitli *Türk* emirlerinin, Altaş *Meyyâfarikin*'de, Sadr *Âmid*'de, Şahruh *Hâni* ve *Erzen*'de, Kızıl-Arslan *Sürt* ve *Behmur*'da, Türmen Musa *Hısnu Keyfa* (*Hasankeyf*)' da ve Yel-Tigin *Billis*'de olmak üzere, yönetimleri altına geçmiştir ¹⁷. Tutuş'un ölümünden sonra oğlu Rıdvan, babasının egemen olduğu memleketlere kendisinin de egemen olması yolunda birçok kez girişimlerde bulunmuş, bu cümleden olarak *Diyarbakir* bölgesine de bir sefer düzenlemiş ise de başarılı olamamıştır. Bu kez melik Dukak, babası zamanında genel vali sıfatıyla bir süre yönetimini elinde tuttuğu *Diyarbakir* bölgesinin yeni emirlerinin kendisine itaatını sağlamak amacıyla, 493 (1099/1100) yılında, beraberinde veziri Dovinli Muhammed el-Acemî olduğu halde, bir miktar kuvvetle *Dimaşk*'tan çıkarak *Haleb* melikliğinin topraklarına girmek ve dolayısıyla ağabeyisi Rıdvan'ın herhangi bir saldırıya uğramamak düşüncesiyle, bütün *Suriye* çölünü geçerek *Rahbe*'ye erişti. O, buradan *Diyarbakir* bölgesine yönelip daha önce nâib olarak atanmış olan Altaş'ın yönetimindeki *Meyyâfarikin*'e geldi. Çok geçmeden *Diyarbakir* bölgesinin bütün emirleri, katına gelerek itaat ve bağlılıklarını arz ettiler. Bu sıralarda melik Dukak, emir Altaş'ın *muhtesiblik* ¹⁸, daha sonra da vezaret makamına getirdiği ve çeşitli görevleri dolayısıyla halkın mal ve paralarına elkoyan ve hattâ zulmü, onların oturdukları evleri yıkmaya kadar götüren kadı Ebû Bekir b. Sadaka'yı tutuklattı. Fakat çok geçmeden o, vezirliği sırasında kendisini tutuklatıp mal ve parasına elkoyarak çeşitli kötülükler yaptığı Ebû Abdullah b. Muşek tarafından satın alınmış ve onu, kendisinin ve halkın öcünü almak için öldürdükten sonra evine bitişik *İbn Muşek hamamının* külhanına gömdürmüştür. Melik Dukak, ayrıca kadı Ebû Bekir ile işbirliği yaptığı anlaşılan İbn Halil eş-Şemsâr, İbn Sukre ve İbnü'l-Kerhî adlı kimseleri de tutuklatıp bütün mal ve paralarına elkoydurmuştur. Dukak, *Diyarbakir* bölgesindeki egemenliğini böylece pekiştirdikten sonra *Dimaşk*'a dönmüştür ¹⁹.

¹⁶ EmirAl-Taş'ın buradaki faaliyetleri hakkında bk. *Tarihu Meyyâfarikin ve Âmid*, s.245-47.

¹⁷ Aynı eser, s. 245, 239, 268-69; İA. "Diyarbakir" mad.

¹⁸ Muhtesiplik hakkında genel bilgi için bk. İA. "Muhtesib ve hisbe" maddeleri.

¹⁹ *Tarihu Meyyâfarikin*, s. 269; el-A'lâk, s. 403 (İbnü'l-Ezrak'ın verdiği karanlık bilgileri açıklığa kavuşturur); *Zeylû Tarihu Dimaşk*, s. 137; Sıbt b. el-Cevzî, *Mir'âtü'z-zeman ft Tarihi'l-âyan* (Topkapu Sarayı, III. Ahmet Ktp. Nr. 2907), XIII, 129a; Azimî, 191a.

5.

DUKAK'IN HAÇLILARLA MÜCADELELERİ

A) TANCRÉD İLE ÇATIŞMASI

Haçlılar Urfa, Antakya ve Kudüs'te birer devlet kurmayı başardıktan sonra egemenlik alanlarını Müslümanlar aleyhine genişletmek amacıyla Suriye ve Filistin'de sürekli olarak askeri hareketler düzenlemekte idiler. Bu cümleden olarak Kudüs kralı Godefroy de Bouillon ve Taberiyye prensi Tancred, Taberiyye gölünün doğu tarafında bulunan zengin ve verimli el-Belka²⁰ bölgesindeki Sevâd²¹ topraklarına istilâ ve işgal etmek ve böylece bu bölge (özellikle Ceylan ve Haurân) mallarını Filistin limanlarına sevk edebileceklerdi. Ayrıca Kral da sözkonusu bölgeyi krallık sınırları içine almak niyetinde idi. Tancred, Mayıs 1100 başlarında kraldan ayrı olarak hazırladığı kuvvetlerle Sevâd üzerinden Cevlân'a dek saldırılarını sürdürme planını uyguluyacaktı. Yakın komşusu Haçlıların, memleketi Sevâd'a saldırı hazırlıklarını haber alan Arap emîri²², tâbi olduğu melik Dukak'a bir elçi ile başvurup Haçlılara karşı ondan ivedi yardım isteğinde bulundu. Bunun üzerine Dukak, ona 500 atlı gönderdi²³. Öte yandan Tancred, kralın başında bulunduğu ve askerlerin ihtiyaç maddelerini taşıyan ve önde giden guruptan ayrı olarak 700 atlı ve 1000 yayadan oluşan kuvvetleriyle Sevâd topraklarına saldırmış, birçok ganimet ele geçirmiş, yöre halkından kimisini öldürmüş, kimisini de tutsak almıştır. Tancred, bu ganimet ve tutsaklarla asıl Haçlı birliğine ulaşmak üzere, geri dönerken Dukak'ın gönderdiği atlı kuvvetlerin ani bir saldırısına uğramış, yapılan çarpışmalarda Haçlılar oldukça ağır kayıp verdiler. Tancred, karanlıkta, ölüm, ya da tutsaklıktan güçlükle kurtularak gece yarısı krala katılabildi. Durumu böylece öğrenen kral, Dimaşk kuvvetlerinin herhangi bir yeni saldırısına karşı, kuvvetlerini hazırlamıştı. Fakat öte yandan Dimaşk atlı kuvvetleri, bu başarıdan ve Haçlı birliklerini Melikliğe tâbi Sevâd yörelerinden uzaklaştırdıktan sonra Dimaşk'a dönmüşlerdi. Fakat kral Godefroy'nın Kudüs'e

²⁰⁻²¹ Ortaçağlarda genellikle Arap coğrafyacılarına göre el-Belkâ bölgesi, Şam eyâletine bağlı idi. Sevâd ise, bu bölgenin verimli bir yöresidir. Genel bilgi için bk. IA. "Belkâ ve Sevâd" maddeleri; Yakut, Şehabüddin Ebû Abdullah, *Kitabu Mu'cemi'l-büldân* (Wüstenfed yay. tıpkı basımı, Tahran 1956), III, 174.

²² Fransızlar bu emire iri yapılı olması dolayısıyla *Fat Peasant* (Şişman çiftçi, köylü) adını vermişlerdir.

²³ Runciman, savaşa bizzat Dukak'ın katıldığını yazmakta ise de (*A History of the Crusades*, I, 310) bu konuda tek ve ayrıntılı bilgi veren Albertus Aquensis (Almanca çev. H. Hefele: *Geschichte des ersten Kreuzzugs*, Jena 1923, s. 17-18) de bu husus belirtilmeyip sadece Dukak'ın 500 atlı gönderdiği kaydedilir.

dönmesine karşılık *Taberiyye*'ye gidip bir süre kalan Tancred, bu yenilginin öcünü almak amacıyla 600 atlı ile *Sevâd* topraklarına hemen her gün yağma akınlarına girişmekten geri kalmadı. Albertus Aquensis'e göre²⁴, melik Dukak, bu akınlara son vermesi için Tancred'e, bir miktar altın ve armağanlar karşılığında, barış çağrısında bulundu. Barış konusunda kralın da onayını alan Tancred, cevap olarak *Dimaşk*'a altı tecrübeli, şövalyeden oluşan bir elçi heyeti göndermiş ve Dukak'a "Ya *Dimaşk*'ı terk etmesi ya da Hıristiyanlığı kabul etmesi önerisinde bulunmuştur. Buna sonderecede kızan Dukak, gelen elçilere, sözkonusu öneriye karşılık olarak, Ya İslâmiyeti kabul, ya da ölümü tercih etmelerini" bildirmiş, ancak İslâmiyete geçen birisi dışında beş, şövalye başı kesilmek suretiyle öldürülmüştür. Beş elçinin böylece öldürülmesini haber alan Tancred, derhal kuvvetlerini toplayıp yeniden *Sevâd* arazisine yürüyerek 14 gün süreyle bölgeyi yağma akınlarına tâbi tutmuştur. Memleketinin bu *Haçlı* istilâsı karşısında melik Dukak'tan hiç bir askerî yardım alamayan *Sevâd* emiri, bu akınları durdurmak amacıyla *Taberiyye* prensi Tancred'e itaat ederek onun vasalı olmak ve vergi ödemek zorunda kalmıştır²⁵.

B) I. BAUDOÛIN'E BASKIN GİRİŞİMİ

Urfa kontu Baudouin, Danişmendli Melik Gazi Gümüş-Tigin Ahmed tarafından tutsak alınmış olan (1100) *Antakya* prensi Bohémond'u kurtarmak ve *Malatya* prensi Gabriel'i Danişmendli baskısından²⁶ kurtarmak amacıyla, onun çağrısı üzerine, çıktığı başarısız seferden *Urfa*'ya döndüğü zaman *Kudüs*'ten gelen elçiler, kardeşi Godefroy'nun öldüğünü ve kendisinin krallık tahtına oturmasının kararlaştırıldığını bildirdiler. Bunun üzerine Baudouin, kendi yerine, bu sıralarda *Antakya*'da bulunan yeğeni Baudouin du Bourg'u ivedi bir mektupla çağırıp kendi vasalı olarak *Urfa* kontluğu yönetimine atadıktan sonra 2 Ekim 1100 tarihinde, 200 atlı ve 700 yayadan oluşan²⁷ bir kuvvetle *Antakya* üzerinden *Kudüs*'e hareket etti. Baudouin, genellikle *Haçlıların* denetiminde, ya da işgalinde bulunan kıyı yolundan *Lâzkiye*'ye gelmiş, burada iki gün kaldıktan

²⁴ S. 17 vd.

²⁵ Albertus, göst. yer; R. Grousset, *Histoire des Croisades* (Paris Librairie Plon), I, 186-87; Runciman, I, 320-21.

²⁶ Bütün bu konularda geniş bilgi için bk. O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye* (İstanbul 1971), s. 136-38.

²⁷ Fulcherius Carnotesis (İngilizce çev. F. R. Ryan: *Fulcher of Chartres*, Tennessee 1969), II. Kitap, s. 137'de 200 şövalye, 700 yaya, *Zeylü Tarihi dimaşk* (S. 138) ve *el-Kâmil* (X, 324)'de 500 atlı ve yaya Albertus (S. 32)'da 400 seçme şövalye, 1000 yaya olarak kaydediliyor.

sonra kendisine katılan bir çok *Haçlı* kuvvetiyle yoluna devam etmiştir. Öte yandan Baudouin'in *Kudüs*'e gitmekte olduğunu haber alan melik Dukak, bir baskınla onu ele geçirmek için *Humus* emîri Cenahüddeve ile birlikte kuvvetleriyle²⁸ *Beyrut* yönünde harekete geçti. *Cebele* ve *Trablusşam* üzerinden yoluna devam eden ve *Beyrut*'a yaklaşmakta olan Baudouin, *Nehri'l-Kelb* boyunca uzanan tarihi dar bir yoldan gelmekte idi²⁹. İşte bu sıralarda Dukak ve Cenahüddeve'nin kuvvetleri, çok güç ve sıkışık duruma düşen ve paniğe kapılan Baudouin ve kafilesine saldırıya geçtiler. Yapılan çarpışmalarda bir çok *Haçlı* askeri öldürülmüş ise de gece karanlığından istifade ile çekilmeyi başaran Baudouin'i yakalamak mümkün olamamıştır. Böylece tutsaklıktan kurtulan Baudouin, 9 Kasım 1100 tarihinde *Kudüs*'e gelmiş ve 11 Kasım'da yapılan bir törenle ölen kardeşi Godofroy'nun yerine krallık tahtına oturmuştur³⁰.

İslâm kaynaklarında bulunmamasına karşın, Albertus Aquensis'te belirtildiğine göre³¹, daha sonra melik Dukak, kral Baudouin'e bir elçi heyeti göndererek bu savaş sırasında tutsak alıp ve *Davud burçlarında* hapse attığı ve boyunlarını vurdurmak suretiyle öldürmek niyetinde olduğu 45 *Selçuklu* askerini salıvermesini istemiştir. Kralın bunları ancak para karşılığında teslim edebileceğini bildirmesi üzerine 50 bin *Bizans* altınının ödenmesi hususunda anlaşma olmuş ve böylece *Selçuklu* tutsakları da *Dımaşk*'a gönderilmiştir.

6.

CEBELE OLAYLARI

Lâzkiye'nin güneyinde bulunan *Cebele*, *Doğu - Akdeniz*'in sağlam surlara sahip ve alınması güç bir kenti idi³². Burası, *Trablus* emîri Celâlülmülk Ebu'l-Hasen Ali b. Ammar'ı metbû tanıyan İbn Süleyha adıyla tanınan Ebû Muhammed Ubeydullah b. Mansur'un yönetiminde

²⁸ Albertus (S. 32) bu kuvvetlerin 20 bin olduğunu abartmalı olarak yazar.

²⁹ Her an bir baskınla yok edilecekleri korkusuna kapılan *Haçlı* kafilesinde müellif Fulcherius da bulunuyordu. O eserinde (S. 139) savaşı anlatırken "O zaman *Chrtres*, ya da *Orleans*'da olmayı çok arzu etmişim" sözlerini söylemesi, *Haçlı* kafilesinin ne denli ciddi bir tehlike karşısında olduğunu gösterir.

³⁰ Fulcherius, kitap II, s. 137-143 (bu müellif, Baudouin ile birlikte olduğu için bu konuda çok ayrıntılı bilgi vermiştir; Albertus, s. 31-37; *Żeylü Tarihi Dımaşk*, s. 138-39; *el-Kâmil*, X, 324 (son iki eserde çok kısa bilgi vardır); Grousset, I, 205-212; Runciman, I 322-25

³¹ S. 54.

³² Bk. *Mu'cemü'l-büldan*, II, 25; İA. "Cebele" mad.

bulunuyordu. Koyu bir ordu yandaşı olan İbn Süleyha, tâbi olduğu İbn Ammar'a isyan ile bağımsızlığını ilân ettikten başka *Cebele*'de *Fatımiler* adına okutmakta olduğu şii hutbesini de kaldırarak *Bağdad Abbasi* halifesi adına sünnî hutbesi okutmaya başlamıştır. Bunun üzerine İbn Ammar, melik Dukak'a başvurup onu *Cebele*'ye yürüyerek *Dimaşk Melikliğine* katması hususunda ikna etti. Derhal harekete geçen Dukak, beraberinde Tuğ-Tigin olduğu halde, *Cebele*'ye gelerek kuşatıp sıkıştırmaya başladı ise de başarı sağlayamadı. Hattâ kuşatma savaşı sırasında kaleden atılan bir okla Tuğ-Tigin dizinden yaralanmıştı. Nihayet *Cebele*'yi alamayan Dukak, kuvvetleriyle birlikte *Dimaşk*'a geri döndü (494 = 110/1101)³³.

Melik Dukak'ın sözkonusu kuşatmasından sonra *Cebele*, *Suriye* ve *Filistin* kıyı kentlerini, kendilerini güvence altında tutabilmek amacıyla ele geçirmeye çalışan *Haçlılar* tarafından birkaç kez kuşatılmış, ancak surlarının dayanıklı ve bu nedenle savunmaya elverişli olması dolayısıyla işgali mümkün olamamıştı. Bununla birlikte artık eski metbûu İbn Ammar'dan da yardım alamayan ve gittikçe artan *Haçlı* baskı ve tehlikesini önleyecek bir güce sahip olmayan İbn Süleyha, Tuğ-Tigin'e bir ulak göndererek *Cebele*'yi kendisine teslim etmek istediğini, bu nedenle güvenilir birisini göndermesini, buna karşı da kendisini para, hazine ve ailesiyle birlikte bir askerî birliğin koruması altında, *Dimaşk*'a ve daha sonra da hilâfet başkenti *Bağdad*'a göndermesi hususunda, melik Dukak katında girişimde bulunmasını bildirdi (Şaban 494 = Haziran 1101). Tuğ-Tigin'in İbn Süleyha'nın bu ilgi çekici önerisini *Dimaşk* melikliği için olumlu bulmakta ve hattâ oğlu Tacülmülk Böri'yi göndermek istemekle birlikte, Dukak'ın bu sıralarda *Diyarbakir*'de bulunması dolayısıyla bu konuda onun onayını almaksızın bir karar verip uygulamak niyetinde olmadığı anlaşılıyor³⁴. Fakak 1 Şevval 494 (30 Temmuz 1101) tarihinde *Dimaşk*'a dönen Dukak, atabeginin *Cebele* hususundaki kararını uygun bulmuş ve bunun üzerine Tacülmülk Böri, bir miktar kuvvetle *Cebele*'yi teslim almak için *Dimaşk*'tan ayrılmıştır. *Cebele*'yi Böri'ye teslim eden İbn Süleyha, bütün ağırlıklariyle şehirden ayrılarak *Dimaşk*'a gelip ikamete başladı. İbn Süleyha'nın bütün bu hareketlerini yakından izlediği anlaşılan İbn Ammar, derhal Dukak'a bir elçi göndererek "İbn Süleyha'nın kendisine teslim edilmesi halinde, onun para ve hazinesinden başka kendisine 300 bin altın vereceğini" bildirmiş ise de onunla yaptığı anlaşmaya sadakat ve vefa gösteren Dukak, onun bu

³³ *el-Kâmil*, X, 310.

³⁴ *Zeylü Tarihi Dimaşk*, s. 139.

önerisini kabul etmeyerek İbn Süleyh'a'yı, bütün mal varlığı ile yeterli sayıda bir askerî birlik eşliğinde *Bağdad*'a göndermiştir³⁵. Fakat öte yandan *Cebele* yönetimini eline alan Böri ve yakınları, halka karşı sonderecede kötü davranışlarda bulunmaya va alışılmamış biçimde haksızlıklar yapmaya başlamışlardır. Bu durum karşısında *Cebele* halkı, eski metbûları *Trablus* emiri İbn Ammar'a Böri hakkında şikâyetle bulunarak ondan bir nâib isteyerek kenti derhal teslim edeceklerini bildirdiler. Bunun üzerine İbn Ammar, *Cebele*'ye ivedilikle bir askerî birlik gönderdi. Halkın yardımıyla şehre kolaylıkla giren bu birlik, yine halkın desteğiyle Böri ile yaptığı savaşı kazandıktan başka onu tutsak da aldılar. Derhal *Trablus*'a İbn Ammar'ın katına çıkarılan Böri, sonderecede izzet ve ikram gördü. Daha sonra onu *Dımaşk*'a gönderen İbn Ammar, ayrıca babası Tuğ-Tigin'e bir mektup yazarak "Böri ve arkadaşlarının *Cebele*'deki kötü eylemlerini" anlatmış ve "kentin *Haçlı* istilâsına uğramasını sağlamak amacıyla böyle bir harekete girişmek zorunda kaldığını" bildirmiştir³⁶. Böylece yönetimi, kısa bir süre için *Dımaşk* melikliğine bağlanan *Cebele*, yeniden *Trablus* emirliğine geçmiş oldu.

7.

DUKAK'IN İBN AMMAR'A YARDIMI ANTARTUS BOZGUNU

Kudüs'ün işgali ve burada bir *Haçlı* krallığı kurulmasını izleyen günlerde Raymond de Saint Gilles, *Fransa*'ya dönüp bir süre sonra kalabalık bir *Haçlı* ordusuyla *İstanbul* üzerinden (1100) *Suriye*'ye gelmekte iken *Eskişehir* - *Ereğli* arasında *Anadolu Selçuklu* sultanı I. Kılıç-Arslan tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldıktan başka, hemen hemen bütün ordusu yok edilmişti. Daha sonra güçlkle *Antakya*'ya gelen Raymond, burada prens Tancred tarafından hapsedilmiş, fakat *Haçlı* ilerigelenlerinin aracılığıyla hapisten kurtarıldıktan sonra (1101) *Trablus*'un kuzeyindeki kıyı kenti *Antartus* (*Tartus*, *Tortosa*)'u işgal etmek suretiyle³⁷ *Trablus*'u tehdit eder bir duruma gelmişti. Böylece *Haçlı* baskı ve tehlikesi

³⁵ *Ibn Süleyh*'nın *Bağdad*'daki faaliyetleri hakkında bk. *el-Kâmil*, X, 311-12.

³⁶ *Zeylû Tarihi Dımaşk*, s. 139-140; *el-Kâmil*, X, 310-12; *Mu'cemü'l-büldan*, II, 25-26; Azimi, 191 a-b; Grousset, I, 210-11; Runciman, II, 33-34.

³⁷ Bütün bu hususlar için bk. O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye* s. 104-105; Runciman, II, 56-58; ayrıca bk. Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme* (Türkçe çev. H. D. Andreasyan, Ankara 1962), s 214-16; Abu'l-Farac, *Tarihi* (Türkçe çev. Ö. R. Doğrul, Ankara 1954), II, 343.

altındaki *Trablus* kenti için ciddi bir durumun ortaya çıktığını gören emir İbn Ammar, hiç vakit kaybetmeksizin melik Dukak ile *Humus* emir Cenahüddeve' ye ulaklar göndererek *Trablus* sınırlarına dayanan Raymond'un herhangi bir saldırısına karşı ivedi yardım isteğinde bulundu. Dukak, bu sefere bizzat katılmayıp iki bin kişilik bir kuvvet göndermekle yetinmiştir. Öte yandan emir Cenahüddeve *Humus*'ta bulunmadığı için yerine nâib olarak bıraktığı emî Yâhız *Humus* kuvvetlerinin başında olarak *Trablus* yönüne hareket etti. *Dımaşk* ve *Humus* birlikleri, *Trablus* önünde İbn Ammar'ın kuvvetleriyle birleştikten sonra Raymond'u karşılamak üzere, *Antartus* yönüne hareket ettiler. Öte yandan Müslüman kuvvetlerinin ileri harekâtını haber alan Raymond, beraberrindeki üç yüz kişilik bir kuvvetle *Antartus* yakınlarına gelip kondu ve burada, birliklerini savaş düzenine hazırladı. Müttefik kuvvetleri, *Haçlılara* karşı üç koldan saldırıya geçtiler. Bunun üzerine Raymond, kuvvetlerini üçe ayırmış, yüz kişilik bir birliği, *Trablus* kuvvetlerine, yüz kişilik başka bir birliği *Dımaşk* kuvvetlerine, elli kişilik birliği de *Humus* askerlerine karşı çıkarmış ve nihayet kendisi de elli kişilik bir kuvvetin başında olarak savaşa başlamıştır. *Humus* kuvvetlerinin çarpışmaların hemen başlarında bilinmeyen bir nedenle tutunamayıp bozgun halinde dağılmasından çok geçmeden, bu kez *Dımaşk* birlikleri de aynı biçimde bozguna uğrayıp geri çekildiler. *Humus* ve *Dımaşk* askerlerinin bozulup savaştan çekilmeleri üzerine Raymond, bütün kuvvetleriyle direnmeye çalışan *Trablus* birliklerine karşı saldırıya geçerek onları da kesin bir yenilgiye uğrattı. Müttefik kuvvetler bu savaşta oldukça ağır kayıplar verdiler. Nihayet savaş alanından kaçabilen *Trablus*, *Dımaşk* ve *Humus* kuvvetleri memleketlerine dönmüşlerdir (22 Cumadelâhır 495 = 13 Nisan 1102). Bu başarı üzerine Raymond, çok geçmeden *Doğu - Akdeniz*'in önemli liman kentlerinden birisi olan *Trablus*'u kuşatmaya girişecektir ³⁸.

8.

RAHBE VE HUMUS'UN DİMAŞK MELİKLİĞİNE KATILMASI

Suriye çölünün kuzey - doğusunda ve *Fırat* ırmağının sağ kıyısında yer alan *Rahbe*, *Büyük Selçuklu imparatorluğunun Musul* emiri Gür-Boğ'a'nın ıktâ bölgesinde bulunmakta idi. Gür-Boğ'a'nın ölümü (Zülkade 495 = Ağustos/

³⁸ *el-Kâmil*, X, 344; *Ze'ylü Tarihi Dımaşk*, s. 140-41; *Abu'l-Faraç*, II, 343; *Runciman*, II, 58-59.

Eylül 1102)³⁹ üzerine, sultan Alp-Arslan'ın memlûklerinden ve Gür-Boğ'a'nın maiyyeti emirlerinden Kaymaz, kent yönetimini elegeçirmeyi başarmıştı. Vaktiyle babası Tacüddevele Tutuş'un egemenliğinde bulunan *Rahbe*'nin emir Kaymaz'ın eline geçtiğini haber alan ve burasını, hükümranlığı altına alınmasını, kendisi için bir tür hak sayan melik Dukak, beraberinde Tuğ-Tigin olduğu halde, kuvvetleriyle birlikte *Rahbe* üzerine hareket etti. Dukak, kenti kuşatıp sıkıştırmış ise de almayı başaramayıp *Dımaşk*'a döndü. Safer 496 (Kasım/Aralık 1102) tarihinde emir Kaymaz'ın ölümü üzerine, kent yönetimi, kızı Âmine ile evlenen emir Hasan'ın eline geçmişti. Emir Hasan, *Selçuklu* egemenliğini tanımayarak hutbeyi yalnız kendi adına okutmakla kalmamış, ordu ve kent ileri gelenlerini yakalatıp hapse atmış, bazılarını öldürmüş ve onların bütün mal ve hazinelerine el koymuştu. Öte yandan *Rahbe*'deki yönetim değişikliğini haber alan melik Dukak, yine beraberinde Tuğ-Tigin olduğu halde, ivedilikle *Rahbe*'ye gelip kuşatmaya başladı. Emir Hasan'ın zulüm ve baskılarından sonderecede güç duruma düşen ve şiddetle yiyecek sıkıntısı çeken halk, kenti Dukak'a teslim etmekte duraksama göstermedi. Böylece *Rahbe*'ye giren Dukak, iç - kaleye çekilen Hasan'ın önerisi üzerine, kendisi ve ailesi için "aman" vermiş ve böylece iç - kale de teslim olmuştur (Cumadelâhır 496 = Mart/Nisan 1102). Halka karşı iyi davranışlarda bulunan Dukak, kent işlerini düzene koyup buraya Muhammet b. es - Sebbâk eş - Şeybanî'yi nâib olarak atamış ve oğlunu da rehin alıp *Dımaşk*'a dönmüştür (22 Cumadelâhır 492 = 2 Nisan 1103). Böylece *Rahbe*, *Dımaşk* melikliğine bağlanmış oldu⁴⁰.

Humus emiri Cenahüddevele Hüseyin, elegeçirmekte geç kaldığı *Rahbe* seferinden sonra *Humus*'a dönerken *Haleb* yakınlarına gelip konaklamıştı. Bunu haber alan melik Rıdvan, aralarının açık bulunduğu eski atabeği ve babalığı Cenahüddevele'nin gönlünü alıp barışmak amacıyla yanına giderek *Haleb*'e getirmiş, kent dışında onun için özel çadırlar kurdurarak şerefine on gün süreyle şölen ve eğlenceler düzenletmişti. Böylece Rıdvan ile bütün kırıncılıkları sona eren Cenahüddevele, *Haleb*'de daha bir süre kaldıktan sonra *Humus*'a dönmüş ve 1 Mayıs 1103 Cuma günü, silâhlı koruyucularının koruması altında kent

³⁹ Gür-Boğ'a hakkında genel bilgi için bk. İA. "Kür-Boğ'a" mad.

⁴⁰ *el-Kâmil*, X, 363, 428; *Şeylû Tarihî Dımaşk* s. 142; *Şübdetü'l-Haleb*, II, 146; *Mir'âtü'z-zeman*, XIII, 139a; Azimî, 191b; krş. İA. "Rahbe" mad. *Şübdetü'l-Haleb*'deki (II, 146) bir kayda göre, *Humus* emiri Cenahüddevele Hüseyin, yönetimi eline geçirmek amacıyla bir miktar kuvvetle *Rahbe*'ye gitmiş ise de kentin melik Dukak tarafından alındığını öğrenince geri *Humus*'a dönmüştür.

camiiinde namaz kılarken eski düşmanı *Bâtını* reisi Hakîm el-Münec-cim'in görevlendirdiği üç *Bâtını* fedaisi tarafından öldürülmüştür. Emirlerinin ölümü üzerine, *Humus*'ta heyecan ve karışıklıklar başgöstermiş, kentten *Türk* halkından pek çoğu *Dımaşk*'a kaçmıştı. Bu durumundan faydalanmak isteyen Raymond, *Humus*'u ele geçirmek için askerî hazırlıklara başladı. Öte yandan *Cenahüddeve*'nin öldürülmesinden üç gün sonra (4 Mayıs) karısı, oğlu melik Rıdvan haber göndererek *Humus*'u gelip teslim almasını ve herhangi bir *Haçlı* saldırısına karşı korumasını bildirdi. Bu çağrıyla haber alan *Humus* ordu kumandanları, vaktiyle ona karşı *Cenahüddeve* safına geçmeleri nedeniyle Rıdvan'ın kendilerine pek olumlu davranmayacağı düşünce ve korkusuyla ve esasen *Cenahüddeve* birçok kez, *Haçlılara* karşı mücadelelerde melik Dukak'ın yanında yer almış ve onun müttefiki durumuna gelmiş olması dolayısıyla, derhal Dukak'a bir elçi heyeti "göndererek kenti kendisine teslim edeceklerini" bildirdiler. Bu sırada melik Dukak, henüz *Rahbe*'den dönmemişti. *Dımaşk*'ta Dukak'ın nâibi durumunda bulunan eski kumandanlardan Ay-Tigin el-Halebî, hiç vakit kaybetmeden kuvvetleriyle *Humus*'a gelerek kent ve kalesini teslim aldı. Fakat çok geçmeden *Dımaşk*'a gelip durumu öğrenen Dukak, Tuğ-Tigin ile birlikte derhal *Humus*'a gelmiş, yöneticiler ve kumandanlar itaat arz ederek kent ve kalesini bizzat kendisine teslim etmişlerdir. Öte yandan ele geçirmek üzere, kuvvetleriyle harekete geçip *Humus*'un kuzey - doğusundaki *Resten*'e gelerek kuşatmakta olan Raymond ile, annesinin çağrısı üzerine, *Haleb*'den ayrılarak *Kubbe*'ye gelen melik Rıdvan, *Humus*'un Dukak tarafından alındığını öğrenince memleketlerine geri dönmüşlerdir. Böylece Dukak, *Dımaşk Selçuklu* melikliğinin yönetimi altına alınan *Humus*'ta işleri yeniden düzene sokmuş, halka iyi muamelede bulunmuş ve öldürülen *Cenahüddeve*'nin çocuklarını alarak *Dımaşk*'a dönmüş ve onlara, babalarının ıktalarını vermiştir⁴¹.

9. MELİK DUKAK'IN ÖLÜMÜ VE KİŞİLİĞİ

Dokuz yıl gibi pek kısa olmayan bir süreyle (1095 - 1104) *Dımaşk Selçuklu Melikliği* tahtında oturan Şemsü'l-mülûk Ebû Nasr Dukak, genç yaşta uzun süren bir hastalığa tutulmuştu. Bu nedenle perhiz yapmak zorunda kalan ve normal gıda alamayan Dukak, vücudunun kuvvetten

⁴¹ *Zübdetü'l-Haleb*, II, 146-47; *Zeylû Tarihi Dımaşk*, s. 142; B. Lewis, *The Assassins* (London 1967), s. 100; Runciman, II, 59-60.

düşmesi üzerine, bu kez vereme (*illetü'd - dikk*) yakalanmış ve gün geçtikçe takattan düşüp zayıflamaya başlamıştı. Onun artık yaşamasından ümit kesilince annesi Saffetü'l-mülk Hatun yanına gelerek “düşündüğü vasiyetini yapmasını, böylece meliklik işleriyle oğlunun durumunun ne olacağı hususunu belirtmesini” söylemesi üzerine Dukak, âtabek Tuğ-Tigin'in kendisinden sonra meliklik işlerini yürütmesini, henüz 1 yaşındaki oğlu Tutuş'un tahta çıkarılmasını, onun yetişmesine ihtimam gösterip himaye etmesini ve düşündüğü başka şeyleri” vasiyet etmiştir. Çok geçmeden melik Dukak, 12 Ramazan 497 (8 Haziran 1104)'da hayata gözlerini yummuş ve annesinin, kentin kuzey - doğusunda *Meydanü'l-ahdar*'da, kente hâkim bir tepe üzerinde yaptırdığı, büyük bir mescid havlusunda bulunan ve *Kubbetü't - tavâvis* adıyla anılan ve Cumadelülâ 513 sonlarında vefat eden annesinin de gömüldüğü mezarlığa defn edilmiştir.

Babası Tâcüddevle Tutuş'un ölümünden sonra, özellikle onun hizmetinde bulunmuş olan emîrlerin büyük destek ve çabalarıyla *Dımaşk*'a gelerek burada ağabeyisi Fahrü'l-mülûk Rıdvan'ın *Haleb*'de kurduğu *Selçuklu Melikliği*'nden ayrı bir *Selçuklu Melikliği* kurmayı başaran Şemsü'l-mülûk Dukak, 9 yıl süreyle *Dımaşk Selçuklu* tahtında aralısız olarak hükümdar olmuştur. Dukak, melikliğinin ilk yıllarında, büyük evlâd sıfatıyla babasının kurup sınırlarını genişlettiği *Selçuklu* devletinin tek hükümdarı olmayı amaçlayan melik Rıdvan'ın saldırı ve baskıları karşısında, başta atabeği ve babalığı Tuğ-Tigin olmak üzere, melikliğine bağlı babasının işbilir emîr ve kumandanların kendisine sadakat ve destekleri sayesinde, *Dımaşk*'taki egemenliğini korumasını bilmiştir. Zaman zaman biraz sert ve daima kuşkulu bir tabiata sahip olan ağabeyisi Rıdvan'ın maiyyetinde bulunan emîrlerin (Yağlı-Sıyan, Artuk-oğlu Sökmen vs. gibi) kendi hizmetine girmeyi seçmeleri, Dukak'ın onların kişiliklerine saygı gösterip değer vermesiyle ilgili olsa gerektir. Özellikle atabeği ve babalığı *Haleb* melikliğinin bir numaralı devlet adamı niteliği taşıyan Cenahüddevle Hüseyin'in bile Rıdvan'ın hizmetinden ayrılıp *Humus*'ta ayrı küçük bir beylik kurması ve görüldüğü üzere, her fırsatta Dukak ile işbirliği yapması, bunun en güzel örneğini oluşturur sanırız. Onun başarısının tek ve önemli nedeni, vaktiyle babasının hizmetinde bulunmuş olan değerli emîr ve devlet adamlarını bir araya getirmesi ve *Dımaşk* melikliğinin yönetimini onların işbilir ellerine bırakmasında aramak yerinde olur kanısındayız. O, *Haçlıların Suriye ve Filistin*'de birer devlet kurarak yerleşmelerinden sonra, onlara karşı başta metbû tanıdığı *Büyük Selçuklu İmparatorluğu* olmak üzere, bütün İslâm devletlerinin giriştikleri mücadelelere kuvvetleriyle katılmış ve ayrıca,

kendisinin *Dımaşk* melikliği, *Rıdvan*'ın *Haleb* melikliği gibi, *Haçlıların* sürekli saldırı ve baskısı altında olmamakla birlikte, zaman zaman bölgesel olarak da onlarla mücadelelerini sürdürmekten geri kalmamıştır.

Babasının başkenti *Dımaşk*'ta, melikliğinin kurulduğunu gördüğümüz *Dukak* da, ağabeyisi *Rıdvan* gibi, babasının egemen olduğu bölge ve kentleri kendi hükümranlığı altına almayı denemiş ve her girişimde de başarılı olmuştur. Bu cümleden olarak *Diyarbakir* bölgesi, bir süre *Cebele*, *Rahbe* ve nihayet *Humus* kentlerini melikliğinin yönetimi altına almayı başarmıştır. Böylece onun devrinde melikliğin sınırları, genellikle *Doğu-Akdeniz* kıyı bölgeleri dışında, *Busrâ*'dan *Hama*'ya dek uzanmakta ve ayrıca *Rahbe* ve *Diyarbakir* bölgesini de kapsamakta idi. Gerçekten onun, melikliğin sınırlarından çok uzaklarda bulunan *Rahbe* ve *Diyarbakir*'e egemen olma azmi yanında, *Cebele* emiri *İbn Süleyhâ*'yı, zengin hazinesinden başka 300 bin altın gibi büyük bir para karşılığında teslim etmesini bildiren düşmanı *Trablus* hâkimi *İbn Ammar*'ın bu önerisini red ederek ahde vefada gösterdiği sadakati, belirtilmeye değer bir nitelik taşımaktadır.

